

debat anmeldelser

WILHELM VON ROSEN OG DANSK HOMOSEKSUALITETSHISTORIE

■ NIELS NYEGAARD

Lørdag d. 2. marts 2019 mistede dansk homoseksualitetsforskning en af sine store pionerer, da forhenværende arkivar og seniorforsker Wilhelm von Rosen døde. Han blev 78 år gammel. Med sine studier spillede von Rosen en afgørende rolle for homoseksualitetsforskningens faglige etablering i Danmark og for dens stadigt gældende opfattelse af homoseksualitet som en historisk konstruktion. Von Rosen blev født d. 13. januar 1941. I 1971 blev han uddannet cand.mag. i historie og latin fra Københavns Universitet. Samme år fik han ansættelse som arkivar ved Rigsarkivet, hvor han siden blev seniorforsker frem til sin pension i 2006. På Rigsarkivet var von Rosen blandt andet med til at redigere flerbindsværket *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse*, der udkom i 1983-1999.

Wilhelm von Rosens forskningsinteresse var mandlig homoseksualitetshistorie. Fra slutningen af 1970'erne og frem til sin pension i begyndelsen af 2000-tallet skrev han flere bøger, antologibidrag, tidsskriftartikler, leksikonopslag og aviskronikker om dette emne. Blandt meget andet skrev han om H. C. Andersens forelskelse i vennen Edvard Collin i 1830'erne og om Pornografi-affæren i 1955, hvor de ledende medlemmer af Forbundet af 1948, det senere LGBT Danmark, blev straffet for at have trykt homoseksuel pornografi og homoseksuelle kontaktannoncer til mindreårige. Det ville dengang sige personer under 18 år. Højdepunktet i von Rosens forskning var doktordisputatsen *Månens kulør: Studier i dansk bøssehistorie, 1628-1912*, som han forsvarede ved Københavns Universitet i 1993. I disputatsen undersøgte von Rosen det danske samfunds skiftende opfattelser af sex og erotik mellem mænd fra 1600-tallets midte og frem til den homoseksuelle forfatter Herman Bangs død i 1912. Med denne undersøgelse bidrog han afgørende til at gøre homoseksualitet til et nyt dansk forskningsfelt både in-

den for historiefaget specifikt og humaniora generelt. De tre andre hovedskikkelser i denne etableringsproces var sociologen Henning Bech, folkloristen Karin Lützen og historikeren Bente Rosenbeck. I 1988 udgav Bech bogen *Når mænd mødes: Homoseksualiteten og de homoseksuelle*, der delte von Rosens analytiske fokus på den homoseksuelle mand ved at præsentere et fænomenologisk studie af mandlig homoseksualitet og moderne storbyliv. I modsætning hertil beskæftigede både Lützen og Rosenbeck sig med lesbisk kultur og kvindehistorie, herunder i Lützens bog *Hvad hjertet begærer: Kvinders kærlighed til kvinder, 1825-1985*, fra 1986, og i Rosenbecks bog *Kvindeskøn: Den moderne kvindeligheds historie, 1880-1980*, fra 1987. Sammen med *Månens kulør* lagde disse bøger fundamentet for den danske humanistiske forskning i sex og erotik mellem personer af samme køn. I de seneste årtier er denne forskning blevet udbygget af historikerne Peter Edelberg, Andrew Shield og Cecilie Bønnelycke, litteraterne Dag Heede og Mons Bissembakker, sociologen Christel Stormhøj, kønsforskeren Michael Nebeling Petersen og medieforskeren Kristian Møller Jørgensen. Alle disse forskere står på skuldrene af den pionerindsats, som Wilhelm von Rosen ydede sammen med Henning Bech, Karin Lützen og Bente Rosenbeck.

Samtidig med sine nationale forskningsbidrag ydede Wilhelm von Rosen en stor indsats for at gøre dansk homoseksualitetshistorie internationalt kendt. Det gjorde han ved at bidrage med sin store viden til flere engelsk- og tysksprogede antologier, tidsskrifter og leksikalske opslagsværker. Blandt hans vigtigste internationale bidrag var et kapitel om Danmark til den retshistoriske antologi *Criminally Queer: Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia, 1842-1999*, redigeret af Jens Rydström og Kati Mustola i 2007, samt flere leksikalske artikler til opslagsværket *Who's Who in Gay and Lesbian History*, redigeret af Robert Aldrich og Garry Wotherspoon i 2001. Med disse bidrag satte von Rosen også dansk homoseksualitetshistorie på det internationale landkort.

Wilhelm von Rosens forskningsinteresse i mandlig homoseksualitetshistorie var tæt knyttet til hans egen aktivisme i det danske bøsse miljø. I 1970'erne var han medlem af Bøssernes Befrielsesfront, og i 1977-1983 var han medredaktør af *PAN-bladet*. Ligeledes kom det aktivistiske engagement til udtryk i von Rosens tekstproduktion. I 1979 stod han bag oversættelsen og redaktionen af de engelsksprogede tekster til antologien *Bøssekampens politik: Artikler om et tiårs bøssekamp og bøssefrigørelse*. Antologien satte fokus på bøssemiljøets seksualpolitiske kamp efter de berømte optøjer ved baren Stonewall Inn i New York i 1969. Denne tætte sammenhæng mellem seksualpolitisk aktivisme og akademisk forskning var ikke unik for von Rosens liv og tid. Den kan findes hos flere af de forskere, der internationalt set var med til at gøre homoseksualitet til et faghistorisk forskningsfelt i 1970- og 1980'erne. Eksempelvis var Jeffrey Weeks og Alan Bray, to af pionererne inden for forskningen i britisk homoseksualitetshistorie, også medlemmer af Gay Liberation Front i 1970'erne. Disse forskeres seksualpolitiske aktivisme afspejler de tætte bånd, som den tidlige faghistoriske homo-

seksualitetsforskning havde til 1970'ernes seksuelle frigørelseskampe. Ligesom arbejder- og kvindehistorien fra samme periode opstod den faghistoriske homoseksualitetsforskning som et forsøg på at skrive en oppositionel historie 'nedefra', en historie der stillede sig i modsætning til den eliteorienterede, eksklusivt mandlige og heteroseksuelle historieskrivning. I Danmark var Wilhelm von Rosen en af repræsentanterne for denne type historieskrivning.

Som sagt var kronen på Wilhelm von Rosens forskning doktordisputatsen *Månens kulør*. Siden sin udgivelse i 1993 har disputatsen stået som et absolut hovedværk for enhver forsker, der ønsker at vide noget om sex og erotik mellem mænd i Danmark i et historisk perspektiv. Intet tyder på, at den kommer til at miste denne status i den nærmeste fremtid. Det forhold kan henføres til i hvert fald tre centrale forskningsbidrag, der alle optrådte i Wilhelm von Rosens doktordisputats, og i hans faghistoriske publikationer mere generelt.

For det første etablerede Wilhelm von Rosen et klart brud med historiefagets traditionelle – om end ofte tavse og underforståede – fokus på den såkaldt heteroseksuelle normalitet. Det gjorde han ved i *Månens kulør* at skrive om mænd, der begærede og dyrkede sex med andre mænd, som synlige subjekter i vores fælles danmarkshistorie. På den baggrund kan Wilhelm von Rosens doktordisputats læses som et seksualpolitisk synliggørelsesprojekt lig det kønspolitiske projekt, som 1970- og 1980'ernes kvindehistorikere iværksatte ved at skrive kvinder frem som vigtige historiske aktører. Det har sine internationale forløbere i tekster som Carroll Smith-Rosenbergs berømte artikel *The Female World of Love and Ritual*, fra 1975, Jeffrey Weeks' bog *Coming Out: Homosexual Politics in Britain. From the Nineteenth Century to the Present*, fra 1977, Alan Brays bog *Homosexuality in Renaissance England*, fra 1982, og John D' Emilios bog *Sexual Politics, Sexual Communities: The Making of a Homosexual Minority in the United States, 1940-1970*, fra 1983.

For det andet anlagde Wilhelm von Rosen i *Månens kulør* et udpræget konstruktivistisk blik på sit historiske studie af sex og erotik mellem mænd. Med afsæt i Michel Foucaults seksualitetshistorie *Viljen til viden: Seksualitetens historie 1*, fra 1976, argumenterede han for, at selvom mænd til alle tider har dyrket sex med andre mænd, så blev disse intimrelationer først koblet til en særlig homoseksuel identitet i løbet af 1800-tallets sidste årtier. Denne identitets indhold var tæt knyttet til homoseksualitetens tilsynekomst som et sexologisk begreb i tiden omkring år 1870, herunder til lægevidenskabens tanker om at sex og erotik mellem personer af samme køn skyldtes en medfødt og patologisk kønsdrift. Disse tanker udgjorde et markant brud med det tidligmoderne samfunds forståelse af sex mellem mænd som en syndig og strafbar handling kaldet sodomi eller omgængelse mod naturen. I forlængelse af disse pointer fremhævede Wilhelm von Rosen, at det ikke gav mening at kalde H.C. Andersen for homoseksuel på grund af hans forelskelse i Edvard Collin i 1830'erne. Det ville ganske enkelt være anakronistisk at knytte Andersens forelskelse til en homoseksuel identitet, fordi denne identitet

først begyndte at komme til syne i Danmark i perioden omkring forfatterens død i 1875. Derimod gav det god mening at betragte forfatteren Herman Bang, der levede samtidig med homoseksualitetsbegrebets tilsynkomst i 1800-tallets sidste årtier, som en homoseksuel mand. Bangs offentlige optræden som et feminint og dekadent væsen udstyrede ham i hvert fald med flere af de kendetegn, som sexologien tillagde den homoseksuelle mand i denne periode.

Disse synspunkter kan i dag virke relativt uproblematisk og tilforladelige. Det forhold skyldes utvivlsomt den dominans, som Foucaults seksualitetshistorie har opnået inden for dansk og international homoseksualitetsforskning i de seneste årtier. Da Wilhelm von Rosen forsvarede sin doktordisputats i 1993, stod sådanne tanker dog langt fra uantastet. De indgik i en særdeles ophedet forskningsdebat, der internationalt havde raset mellem de såkaldte konstruktivister og essentialister op igennem 1980'erne. Konstruktivisterne tilsluttede sig Foucaults seksualitetshistorie som beskrevet ovenfor. De konstruktivistiske tanker optrådte blandt andet i toneangivende bøger som David Greenbergs *The Construction of Homosexuality*, fra 1988, og David M. Halperins *One Hundred Years of Homosexuality And Other Essays on Greek Love*, fra 1990. I modsætning hertil forstod essentialisterne homoseksualitet som et universelt og ahistorisk fænomen, der principielt havde eksisteret til alle tider. Dette synspunkt blev især forfægtet af den indflydelsesrige historiker ved Yale University, John Boswell, der i 1981 udgav bogen *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality: Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*. I denne bog argumenterede Boswell for, at den katolske kirke først antog en negativ holdning til homoseksualitet i slutningen af 1300-tallet, og at der havde fandtes homoseksuelle subkulturer blandt middelalderens munkesamfund helt frem til denne periode. Ved at tilslutte sig Foucaults seksualitetshistorie var Wilhelm von Rosen med til at sikre den konstruktivistiske tilgangs gennemslag i det danske forskningsmiljø på et internationalt set tidligt tidspunkt. Foucaults tanker har da også influeret alle senere faghistoriske og humanistiske studier af mandlig og kvindelig homoseksualitet i Danmark.

Endelig kom von Rosens forskningsbidrag til udtryk i *Månens kulør* igennem hans enestående kendskab til det historiske kildemateriale, der omhandler sex og erotik mellem mænd i Danmark. Dette kendskab var et resultat af hans mangeårige virke i det danske arkivvæsen. I *Månens kulør* udnyttede von Rosen dette virke til at inddrage et væld af kildetyper, lige fra lovtekster til juridiske og lægefaglige afhandlinger, retsprotokoller, dagbøger, breve, avisartikler, offentlige pamfletter, rejsetelegrammer, romaner og noveller m.m. Når man læser doktordisputatsen, får man nærmest det indtryk, at han inddrog alle eksisterende kilder i sin undersøgelse. På den baggrund er von Rosens doktordisputats også kommet til at stå som en form for uofficielt katalog over det kildemateriale, der findes om sex og erotik mellem mænd i Danmark for årene 1628-1912. Denne stilling har ligeledes

cementeret doktordisputatsens status som et absolut hovedværk om dansk homoseksualitetshistorie.

Med Wilhelm von Rosens død har dansk homoseksualitetsforskning mistet en stor og banebrydende forsker.

LITTERATUR

- Bech, Henning: *Når mænd mødes: Homoseksualiteten og de homoseksuelle*, København: Gyldendal, 1988.
- Bissenbakker, Mons: *Begreb om begær: Queering af nyere dansk litteratur*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2005.
- Bray, Alan: *Homosexuality in Renaissance England*, London: Gay Men's Press, 1982.
- Boswell, John: *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality: Gay People in Western Europe From the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*, Chicago: University of Chicago Press, 1981.
- Bønnelycke, Cecilie: 'De uappetitligste fyre': Om følelsernes rolle i dækningen af sædeligheds-skandalen, 1906-07', *Temp: Tidsskrift for historie*, 16, 81-99.
- Edelberg, Peter: *Storbyen trækker: Homoseksualitet, prostitution og pornografi i Danmark, 1945-1976*, København: Jurist- og Økonomforbundet, 2012.
- D'Emilio, John: *Sexual Politics, Sexual Communities: The Making of a Homosexual Minority in the United States, 1940-1970*, Chicago: University of Chicago Press, 1983.
- Foucault, Michel: *Viljen til viden: Seksualitetens historie 1*, overs. v. Søren Gosvig Olesen, Frederiksberg: Det lille forlag, 1994 [org. 1976].
- Greenberg, David F.: *The Construction of Homosexuality*, Chicago: University of Chicago Press, 1988.
- Halperin, David M.: *One Hundred Years of Homosexuality: And Other Essays on Greek Love*, London: Routledge, 1990.
- Heede, Dag: *Herman Bang: Mærkværdige læsninger. Toogfirs tableauer*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2003.
- Heede, Dag: *Hjertebrødre: Krigen om H.C. Andersens seksualitet*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2005.
- Jørgensen, Kristian Møller: *Intimitetens medialisering: En undersøgelse af hook-up apps og homoseksuelle mænds intimitetskulturer*, Ph.d.-afhandling, Odense: Syddansk Universitet, 2017.
- Lützen, Karin: *Hvad hjertet begærer: Kvinders kærlighed til kvinder, 1825-1985*, København: Tiderne skifter, 1986.
- Petersen, Michael Nebeling: *Somewhere, over the rainbow: Biopolitiske rekonfigurationer af den homoseksuelle figur*, Ph.d.-afhandling, København: Københavns Universitet, 2012.
- von Rosen, Wilhelm: *Bøssekampens politik: Artikler om et tiårs bøssekamp og bøssefrigørelse*, København: Forlaget Pan, 1979.
- von Rosen, Wilhelm: 'Venskabets mysterier: Om H.C. Andersens roman 'O.T.', hans forelskelse i Edvard Collin og 'Den lille Havfrues' forløsning', *Anderseniana*, rk. 3, 3 (3), 1980, 167-214.
- von Rosen, Wilhelm: 'Bøssehistorie: Den historiske konstruktion af homoseksuelle roller og identiteter', *Kvindestudier*, 7, 1983, 64-91.
- von Rosen, Wilhelm, Petersen, Vagn Aage, Helk, Vello, Thomsen, Hans Kaargaard, Larsen, Martin og Thomsen, Birgit Nüchel (red.): *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse*, København: Rigsarkivet, 1983-1999.
- von Rosen, Wilhelm: 'H.C. Andersens forelskelse i Ludvig Müller og dennes forgæves forsøg på at få et ordentligt mandfolk ud af ham', *Kritik: Tidsskrift for litteratur, forskning og undervisning*, 73, 1985, 18-43.
- von Rosen, Wilhelm: 'Sodomy in Early Modern Denmark: A Crime Without Victims', *Journal of Homosexuality*, 16 (1-2), 1989, 177-205.
- von Rosen, Wilhelm: 'Overgangstypen til den moderne homoseksuelle: Den 'usynlige' forfatter Carl Markman (1840-94)', *Lambda Nordica: Tidsskrift om homoseksualitet* (3), 1989, 40-63.

- von Rosen, Wilhelm: 'Københavns pæderastiske undergrund i 1814', *Nordisk Sexologi*, 8 (1), 1990, 58-76.
- von Rosen, Wilhelm: 'Den pæderastiske subkulturs opståen i København i 1860'erne', *Den Jyske Historiker*, 58/59, 1992, 80-100.
- von Rosen, Wilhelm: *Månens Kulør: Studier i dansk bøssehistorie, 1628-1912*, København: Rhodos, 1993.
- von Rosen, Wilhelm: 'A Short History of Gay Denmark, 1613-1989: The Rise and the Possibly Happy End of the Danish Homosexual', *Nordisk Sexologi*, 12 (2), 1994, 125-36.
- von Rosen, Wilhelm: 'Antikritik: Das Homoerotische ist das Homoerotische ist das Homoerotische', *Capri: Zeitschrift für schwule Geschichte*, 8 (19), 1995, 19-24.
- von Rosen, Wilhelm: 'Pornografi-affæren i 1955', *Zink*, 1 (4), 1999, 14-18.
- von Rosen, Wilhelm: 'H.C. Andersen', 'P.G. Andræ', 'A. Axgil', 'H. Bang', 'E. Bruhn', 'N. Bukh', 'R. Dahl', 'F. Dumont', 'M. Elmer', 'C.H. Falberg', 'H. Fogedgaard', 'H.P. Hertoft', 'J.C. Houmark', 'J. Jersild', 'C. Kampmann', 'E. Knuth', 'M. Kok', 'N. Matthiasen', 'C. Petersen', 'K. Rame', 'G. Rasmussen', 'Sven Omann/Wanda Listz', 'J. Reinhardt', 'L. Rovsing', 'S. Thalbitzer', 'T. Vanggaard', 'K. Zahrtmann'. In Robert Aldrich and Garry Wotherspoon (red.): *Who's Who in Gay and Lesbian History*, London: Routledge, 2001, 1ff.
- von Rosen, Wilhelm: 'There has always been...: Gay History in Politics and in Reality'. In Søren Ervø and Thomas Johansson (red.): *Moulding Masculinities*. Bind. 2, Aldershot: Ashgate, 2003, 288-304.
- von Rosen, Wilhelm: 'Almost Nothing: Male-Male Sex in Denmark, 1550-1800'. In Kathrine O'Donnell and Michael O'Rourke (red.): *Queer Masculinities: Siting Same-Sex Desire in the Early Modern World*, London: Palgrave Macmillan, 2006, 77-93.
- von Rosen, Wilhelm: 'Denmark 1866-1976: From Sodomy to Modernity'. In Jens Rydström and Kati Mustola (red.): *Criminally Queer: Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia, 1842-1999*, Amsterdam: Aksant, 2007, 61-90.
- von Rosen, Wilhelm: 'Bløvstrødsagen: Homoseksuelle lærere og forførelse. Panik i pressen, 1961'. In Karin Lützen and Anette K. Nielsen (red.), *På kant med historien: Studier i køn, videnkab og lidenskab tilegnet Bente Rosenbeck på hendes 60-årsdag*, København: Museum Tusulanum, 2008, 248-61.
- Rosenbeck, Bente: *Kvindeskø: Den moderne kvindeligheds historie, 1880-1980*, København: Gyldendal, 1987.
- Shield, Andrew: *Immigrants in the Sexual Revolution: Perceptions and Participations in North-west Europe*, London: Palgrave Macmillan, 2017.
- Smith-Rosenberg, Carroll: 'The Female World of Love and Ritual', *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 1 (1), 1975, 1-30.
- Stormhøj, Christel: 'Queering the Family: Critical Reflections on State-Regulated Heteronormativity in the Scandinavian Countries', *Lambda Nordica: Tidsskrift om homoseksualitet*, (3-4), 2002, 38-56.
- Stormhøj, Christel: 'Homoseksuelles medborgerskab i et retfærdighedsperspektiv', *Kvinder, Køn og Forskning*, 16 (4), 2007, 33-41.
- Weeks, Jeffrey: *Coming Out: Homosexual Politics in Britain, From the Nineteenth Century to the Present*, London: Quartet Books, 1977.

NIELS NYEGAARD
 PH.D. I HISTORIE
 HISNINY@GMAIL.COM